MAKTABDA KASBGA YO‘NALTIRISH ISHLARINI TASHKIL ETISHNING ZAMONAVIY USULLARI

Rejabaliyeva Tamara Tolip qizi
Qashqadaryo viloyati Yakkabog' tumani 51-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumta’lim maktablarida kasbga yo‘naltirish ishlarini tashkil etishning zamonaviy usullari va ularning o‘quvchilar hayotidagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, o‘quvchilarning qiziqishi, qobiliyati va individual xususiyatlarini aniqlashda psixologik diagnostika, interaktiv metodlar, treninglar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari hamda innovatsion yondashuvlarning samaradorligi tahlil qilingan. Maqolada maktab psixologi, o‘qituvchi va ota-onalar hamkorligining kasbga yo‘naltirishdagi o‘rni haqida fikr yuritilib, o‘quvchilarning ongli ravishda kasb tanlashiga xizmat qiluvchi zamonaviy metodlar haqida tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: kasbga yo‘naltirish, zamonaviy usullar, maktab psixologi, kasbiy qiziqish, psixologik diagnostika, innovatsion texnologiyalar, interaktiv metodlar, kasb tanlash, motivatsiya, trening, o‘quvchilar psixologiyasi, kasbiy kompetensiya.

Kirish

Bugungi kunda jamiyat taraqqiyoti, fan va texnologiyalarning jadal rivojlanishi hamda mehnat bozoridagi o‘zgarishlar yoshlarni kasbga to‘g‘ri yo‘naltirish masalasiga alohida e’tibor qaratishni talab etmoqda. Har bir davlatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishi malakali, bilimli va raqobatbardosh kadrlar tayyorlash bilan chambarchas bog‘liqdir. Shu sababli umumta’lim maktablarida o‘quvchilarni kelajak kasbiga ongli ravishda tayyorlash, ularning qiziqishi va qobiliyatiga mos kasb tanlashiga yordam berish muhim vazifalardan biri

hisoblanadi. Kasb tanlash inson hayotidagi eng muhim qarorlardan biri bo‘lib, bu jarayon shaxsning kelajakdagi muvaffaqiyati, ruhiy qoniqishi va jamiyatdagi o‘rnini belgilab beradi. Agar o‘quvchi o‘z qiziqishi va imkoniyatlariga mos bo‘lmagan kasbni tanlasa, kelajakda turli psixologik va ijtimoiy muammolar yuzaga kelishi mumkin. Shu bois maktab davridan boshlab o‘quvchilarning kasbiy qiziqishlarini aniqlash, ularni turli kasblar bilan tanishtirish hamda mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalarini shakllantirish zarurdir. An’anaviy kasbga yo‘naltirish ishlari ko‘proq suhbat va ma’lumot berish bilan cheklangan bo‘lsa, bugungi kunda zamonaviy yondashuvlar asosida interaktiv va innovatsion metodlardan keng foydalanilmoqda. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, psixologik diagnostika, kasbiy treninglar, multimedia vositalari, virtual ekskursiyalar, kasb festivallari va amaliy uchrashuvlar o‘quvchilarning kasblar haqidagi bilimini kengaytirishga xizmat qilmoqda. Bunday zamonaviy usullar o‘quvchilarning kasb tanlash jarayonidagi faolligini oshiradi va ularning kelajakdagi maqsadlarini aniq belgilashiga yordam beradi. Kasbga yo‘naltirish ishlarini samarali tashkil etishda maktab psixologi muhim o‘rin egallaydi. Psixolog o‘quvchilarning individual xususiyatlari, qiziqishi, qobiliyati va psixologik holatini o‘rganib, ularga mos tavsiyalar beradi. Shuningdek, o‘quvchilarda o‘ziga bo‘lgan ishonchni shakllantirish, ichki motivatsiyani rivojlantirish hamda kasb tanlashdagi ikkilanishlarni bartaraf etishda psixologik yordam ko‘rsatadi. Ota-ona, sinf rahbari va psixolog hamkorligi esa kasbga yo‘naltirish ishlarining samaradorligini yanada oshiradi.

Hozirgi davrda mehnat bozori talablariga mos ravishda yangi kasblar paydo bo‘lmoqda. Raqamli texnologiyalar, sun’iy intellekt, dasturlash, marketing, dizayn va xizmat ko‘rsatish sohalarining rivojlanishi yoshlarning zamonaviy kasblar haqidagi tasavvurini kengaytirishni talab etadi. Shu sababli maktablarda kasbga yo‘naltirish ishlarini zamon talablari asosida tashkil etish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Asosiy qism

Maktabda kasbga yo‘naltirish ishlari o‘quvchilarning kelajak hayotini to‘g‘ri rejalashtirishida muhim o‘rin tutadi. Ushbu jarayon o‘quvchilarning qiziqishi, qobiliyati, intilishi va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilgandagina samarali natija beradi. Hozirgi davrda kasbga yo‘naltirish ishlari an’anaviy usullardan tashqari zamonaviy pedagogik va psixologik yondashuvlar asosida olib borilmoqda. Bu esa o‘quvchilarning kasb tanlashga bo‘lgan qiziqishini oshirish, ularni mehnat bozoridagi zamonaviy kasblar bilan tanishtirish va ongli ravishda kasb tanlash ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Kasbga yo‘naltirishning zamonaviy usullaridan biri psixologik diagnostika hisoblanadi. Psixologik diagnostika orqali o‘quvchilarning qobiliyati, qiziqishi, temperament tipi, xarakter xususiyatlari va kasbiy moyilligi aniqlanadi. Turli testlar, so‘rovnomalar va kuzatish metodlari yordamida o‘quvchilarning qaysi sohaga ko‘proq qiziqishi aniqlanib, ularga mos tavsiyalar beriladi. Bu usul o‘quvchilarning o‘z imkoniyatlarini to‘g‘ri baholashiga va kelajakdagi kasbini ongli ravishda tanlashiga yordam beradi.

Interaktiv metodlardan foydalanish ham kasbga yo‘naltirish ishlarining samaradorligini oshiradi. “Aqliy hujum”, “Bahs-munozara”, “Rollli o‘yinlar”, “Kasblar olami” treninglari kabi metodlar o‘quvchilarning faolligini kuchaytiradi. Ayniqsa, rolli o‘yinlar orqali o‘quvchilar turli kasb egalari faoliyatini amaliy tarzda his etadilar va o‘z qiziqishlarini aniqlash imkoniga ega bo‘ladilar. Bunday metodlar o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, muloqot madaniyati va kasbiy tasavvurlarini rivojlantiradi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish zamonaviy kasbga yo‘naltirish ishlarining muhim tarkibiy qismiga aylangan. Internet tarmoqlari, multimedia vositalari, virtual ekskursiyalar va elektron platformalar yordamida o‘quvchilar turli kasblar haqida keng ma’lumot olish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda. Masalan, kasblar haqidagi videoroliklar, onlayn

seminarlar va virtual uchrashuvlar orqali o‘quvchilar zamonaviy kasb egalari faoliyati bilan yaqindan tanishadilar. Bu esa ularning kasb tanlashdagi dunyoqarashini kengaytiradi.

Kasb festivallari, ochiq eshiklar kuni va turli mutaxassislar bilan uchrashuvlar ham samarali usullardan biri hisoblanadi. Bunday tadbirlar davomida o‘quvchilar turli kasb egalari bilan muloqot qiladi, ularning ish faoliyati va tajribasi haqida ma’lumot oladi. Ayniqsa, oliy ta’lim muassasalari, texnikumlar va korxonalarga tashkil etiladigan ekskursiyalar o‘quvchilarning kasbiy tasavvurini boyitadi hamda amaliy bilimlarni shakllantiradi. Maktab psixologining kasbga yo‘naltirishdagi faoliyati alohida ahamiyatga ega. Psixolog o‘quvchilarning individual xususiyatlarini o‘rganib, ularning qiziqishi va qobiliyatiga mos kasblarni tavsiya etadi. Bundan tashqari, psixolog o‘quvchilarda uchraydigan ikkilanish, qo‘rquv va o‘ziga ishonchsizlik kabi holatlarni bartaraf etishga yordam beradi. Psixologik treninglar va motivatsion mashg‘ulotlar orqali o‘quvchilarda kelajakka ishonch va maqsad sari intilish hissi shakllantiriladi. Kasbga yo‘naltirish ishlarida ota-onalar bilan hamkorlik ham muhim o‘rin tutadi. Ayrim hollarda ota-onalar farzandining qiziqishi va imkoniyatlarini inobatga olmasdan, o‘z istagidagi kasbni tanlashga undaydi. Bu esa kelajakda o‘quvchining kasbidan qoniqmasligiga olib kelishi mumkin. Shu sababli maktablarda ota-onalar uchun seminar-treninglar tashkil etish, ularga farzandining qobiliyati va kasbiy moyilligi haqida ma’lumot berish zarurdir. Zamonaviy kasbga yo‘naltirish ishlarida kompetensiyaviy yondashuv ham muhim hisoblanadi. Bu yondashuv o‘quvchilarda nafaqat kasb haqidagi nazariy bilimlarni, balki amaliy ko‘nikmalarni ham shakllantirishni nazarda tutadi. Masalan, loyihalar tayyorlash, kichik tadqiqot ishlari olib borish, ijodiy topshiriqlar va amaliy mashg‘ulotlar o‘quvchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantiradi. Natijada o‘quvchilar mehnat bozorida raqobatbardosh shaxs sifatida shakllanadi. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar va sun’iy intellektning rivojlanishi yangi kasblarning paydo bo‘lishiga sabab bo‘lmoqda. Shu bois maktablarda

o‘quvchilarga zamonaviy va istiqbolli kasblar haqida to‘liq ma’lumot berish zarurdir. Zamonaviy metodlar asosida olib borilgan tizimli va maqsadli ishlar yoshlarning kelajakdagi muvaffaqiyatining mustahkam poydevori bo‘lib xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, maktabda kasbga yo‘naltirish ishlarini zamonaviy usullar asosida tashkil etish o‘quvchilarning kelajak hayotini to‘g‘ri rejalashtirishida muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy pedagogik va psixologik yondashuvlar o‘quvchilarning qiziqishi, qobiliyati va individual xususiyatlarini aniqlashga hamda ularga mos kasb tanlashiga yordam beradi. Bu esa yoshlarning o‘z imkoniyatlarini to‘g‘ri baholashi va kelajakda kasbiy muvaffaqiyatga erishishida muhim omil hisoblanadi. Psixologik diagnostika, interaktiv metodlar, treninglar, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari, virtual ekskursiyalar va amaliy uchrashuvlar kasbga yo‘naltirish ishlarining samaradorligini oshiruvchi zamonaviy vositalardir. Ayniqsa, maktab psixologining faoliyati o‘quvchilarda kasbiy qiziqishni shakllantirish, ichki motivatsiyani rivojlantirish hamda kasb tanlashdagi ikkilanishlarni bartaraf etishda muhim rol o‘ynaydi. Shuningdek, ota-onalar, o‘qituvchilar va psixologlarning o‘zaro hamkorligi kasbga yo‘naltirish ishlarini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi. O‘quvchilarga zamonaviy va istiqbolli kasblar haqida keng ma’lumot berish, ularni mehnat bozori talablariga mos ravishda tayyorlash bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir. Demak, maktablarda kasbga yo‘naltirish ishlarini innovatsion va zamonaviy usullar asosida tashkil etish orqali o‘quvchilarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish, ularning mustaqil va ongli ravishda kasb tanlashiga erishish mumkin. Natijada jamiyat taraqqiyotiga munosib hissa qo‘sha oladigan bilimli, malakali va raqobatbardosh yoshlar voyaga yetadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
2. G‘oziev E.G‘. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent: Universitet, 2018.
3. Nishonova Z.T. Rivojlanish psixologiyasi va pedagogik psixologiya. – Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti, 2017.
4. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya asoslari. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.
5. Vohidov M.V. Bolalar va o‘smirlar psixologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2016.
6. Musurmonova O. Oila ma’naviyati va tarbiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.
7. To‘xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.